
Vznik a počátky Hamernice u Nebeské Rybné

V Orlickém podhůří jsou dvě osady zvané Hamernice: první mezi Kvasinami a Skuhrovem nad Bělou, druhá na jih od Nebeské Rybné. Existence obou je výsledkem předbělhorské železářské kolonizace,¹ neboť obě vděčí za svůj vznik dávnému hamru, po kterém také dostaly své jméno. Zatímco Hamernice u Kvasin na bývalém solnickém panství vyrostla kolem podniku, který máme doložen² již k roku 1567, je Hamernice rychnovská, rozkládající se v hezkém údolí poblíž Nebeské Rybné, zhruba o čtyři desítky let mladší. Hamr však již dávno zmizel, o jeho dávné existenci vydávají svědectví pouze vodní náhon, základy železářských objektů a archívní dokumenty. Jak filologové vysvětlili,³ místní jméno Hamernice vzniklo napodobením blízkých jmen na -ice (Solnice, Rokytnice, Javornice) a znamená osadu s hamrem; jakožto název osady, ovšem v německé formě, je doloženo roku 1790 a předtím roku 1720. To však bylo již v době, kdy mnohem starší osídlení kolem železářského podniku zmohutnělo do té míry, že již nebylo chápáno jako samota od nejbližší vesnice, ale charakterizováno jako samostatná vesnička. Podívejme se tedy, jak a kdy rychnovská Hamernice vznikala.

Autor nacionalisticky pojaté práce o německém osídlení, Ferdinand Küssel, ve snaze dokázat původnost německého osídlení Orlických hor píše,⁴ že Hamernice vznikla v druhé polovině XVI. století⁵ v souvislosti s německou hornickou kolonizací přicházející z Kladska. Tento údaj však nepřevzal Ernst Michalitschke, autor historické vlastivědy německé části Orlických hor — snad tušil, že Küsselův údaj není pravdivý — a na základě údajů berní ruly se omezil pouze na charakteristiku osídlení v okolí hamru po skončení třicetileté války.⁶

Vznik osídlení kolem hamru u Nebeské Rybné však můžeme — na rozdíl od obou sudetoněmeckých autorů — přesně určit na základě dochovaného dokumentu z 15. listopadu 1603 dokazujícího, že se tak stalo v prvních letech XVII. století. Chceme-li konfrontovat Küsselovo tvrzení s pravdou na základě archiválií, musíme konstatovat, že oba nejstarší rychnovské urbáře, pocházející asi z roku 1562 a 1571, se nezmiňují o hamru, pouze o pile, a podle zapsaných jmen obyvatel Nebeské Rybné musíme prohlásit, že tato vesnice byla tehdy ještě nedotčená germanizací. V obou urbářích se ve vsi Nebeská Rybná několikrát vyskytuje příjmení Pešák, Pišák.⁷ Hamr vznikl teprve počátkem XVII. století, jak vyplývá z privilegia uděleného hamerníkovi Jiříku Lachnichtovi. Poněvadž je to rozhodující dokument a listina datující vznik osady a navíc pravděpodobně jediné dochované privilegium udělené hamerníkovi v naší oblasti před třicetiletou válkou, bude jistě užitečné, když tuto ojedinělou listinu otiskneme tak, jak ji známe z vidimusu pořízeného a stvrzeného roku 1625 radou nedalekého městečka Rokytnice na žádost Anny Lachnichtové, vdovy po Jiříku Lachnichtovi, a Jana Neudecka, císařského colmistra „na horách rychnovských“:⁸

„Já, Eustachius Betengel z Nayenpergku na Rychnově a Boruhrádku, známo činím tímto listem přede všemi, kdož jej uzří anebo čtoucí slyšeti bude, že jest přede mne předstoupil slovatný pan Kristof Neydeck z Marien-tolu, Jeho Milosti Císařské polesnej písař v hrabství Kladském,⁹ spolu s Jiříkem Lachnichtem, zetěm svým, oznamujíc mně, kterak jest s povolením dobré paměti urozeného pana Kryštofa Betengle z Nayenpergku na Rychnově a Boruhrádku, pana bratra mého milého,¹⁰ jmenovaný Jiřík Lachnicht, zeť jeho, pana Kristofa Neydeka, na gruntech již nyní mých vlastních a dědičných, grunt po neboštíkovi Štěpánovi Pašákovu ve vsi Rybný Nebeský se mlejnem a pilou jmenovitě za sumu tři sta deset kop míšenských koupil, a jakož jest podle nadání dobré paměti pana Kryštofa Betengle z Nayenpergku na Rychnově a Boruhrádku, pana bratra mého milého, týž Jiřík Lachnicht za povinnost mimo jmenovanou sumu nahoře za grunt položenou každoročně dědičně platu z téhož gruntu po pěti kopách míšeňských a z hamru po dvou kopách míšeňských dědicům a budoucím držitelům panství rychnovského dávati jměl, jakž zápis v knihách purgkrechtních léta tisícího šestistého druhého v pondělí po památce Mistra Jana z Husince zapsaný svědčí a v sobě šířeji obsahuje a zavírá. I s náležitou uctivostí mně vejš psaný pan Kristof Neydeck spolu s Jiříkem

Lachnichtem, zetěm svým, prosíc, abych často psanému Jiříkovi Lachnichtovi, zeti jeho, tu lásku na budoucí časy zůstavil a takové nadání stvrdil a jeho při témž trhu na časy budoucí a věčné zanechal, a také nějakou milostí obzvláštní mimo první nadání obdařil, a platu dědičného nětco poupustil. Kdež prohlídaje já k mnohým službám pana Kristofa Neydecka, které činil dobré paměti panu bratru mému milému i mně, a také k Jiříkovi Lachnichtovi tu naději máje (jakž i připovídá), že je též ke mně prokazovati bude. Tuto psanou milost a lásku jakožto pán dědičný a mocný gruntův svých jemu, Jiříkovi Lachnichtovi, dědicům a budoucím jeho, s zdravým rozmyslem a s dobrou radou pánův a přátel svých toto nadání a svobodství ve všech artykulích, punktích, klausulích potvrzuje a rád nadání pana bratra mého milého vejšeji činím.

Předně v tom statku již osvobozeným aby on, Jiřík Lachnicht s dědicemi a budoucími, tu svobodu měl bez překážky mně, dědicův i budoucích mých pivo do toho statku a hamru z pivovaru mého rychnovského, což by ho koliv ku potřebě své pro čeládku a lidi ty, kteří by pro potřebu k hamru přišli, potřeboval, bráti a v témž statku již svém koupeném jakž meze jemu vykázaný, vydávati mohl jakž by se mu líbilo a zdálo podle vůle své svobodné.

Druhé, aby mohl pro řemeslníky všelijaký, kterýchž by tak potřeboval k hamru, chalupy na tom gruntu koupeným a již jemu, Jiříkovi Lachnichtovi, osvobozeným, vystavěti, a což by takových chalup na témž gruntu svém již svobodném koli vystavěl vedle sněmovního snešení s dědici a budoucími svými z toho gruntu platiti a mně i dědicům a budoucím mým jednoho každého roku s jinými poddanými odvozovati má. Však pokudž by z vlastního měšce defensi jeho, Jiříka Lachnichta, dědice a budoucí jeho, z těch chalup minouti mohla nepojímajíc mně, dědicův a budoucích mých v to, to jemu rád příti chci.

Třetí, aby jakž z toho gruntu tak ani z těch chalup na tom gruntu vystavených on, Jiřík Lachnicht, dědicové ani budoucí potomci jeho nižádnými robotami ani poplatky mimo to, jakž níže dotčeno, ode mne ani dědicův a budoucích potomkův mých, držitelův panství mého rychnovského, nižádným vymyšleným způsobem stěžování nebyli, a tu plnou moc a svobodu na témž gruntu již svobodném on, Jiřík Lachnicht, dědicové a budoucí i čeládka jeho měli: Kdybykoliv v té obci, při kteréž ten grunt jest, obsílání byli do hromady aneb osady, aby povinni se stavěti nebyli ani při témž právě tu v té vsi viněný

býti nemohli. Nýbrž kdož by téhož Jiříka Lachnichta, dědice a budoucí aneb čeládku jeho z čeho jakožto člověka svobodného viniti chtěl, aby přede mnou, dědici a budoucími pány panství rychnovského aneb ouředníkem mým viněn aneb viněni byli. Však na takový způsob jemu, Jiříkovi Lachnichtovi, tu milost činím a ten statek osvobozuji, jakž napřed dotčeno, že panu bratru mému, dědicům a budoucím jeho měl Jiřík Lachnicht platu každoročně a dědičně za povinnosti a roboty všelijaké z toho gruntu pět kop míšenských a z hamru po dvou kopách míšenských platiti, aby on, Jiřík Lachnicht, dědicové a budoucí potomci, držitelové jeho, mně, dědicům a budoucím mým i jednomu každému držiteli panství rychnovského každoročně dědičně z toho gruntu a z hamru za všelijaké povinnosti, roboty a poplatky nic více neodvozovali než po třech kopách třidceti groších míšenských, z hamru dvě kopě míšenských a ouroku stálého z toho gruntu jednu kopu jedenácte grošů jeden peníz míšenský, to jest šest kop čtyřceti jeden groš jeden peníz míš. A to rozdílně při každém svatém Jiří po třech kopách dvaceti groších čtyřech penězích a při svatém Havle po třech kopách dvaceti groších čtyřech penězích míšenských a to nyní i na časy budoucí a věčné. Kterýžto grunt všecken mohovitej i nemohovitej, na čem by ten koliv záležel, on Jiřík Lachnicht, dědicové a budoucí jeho aby moc měli — pod vejmkou doleji doloženou — dáti, odkázati a s tím jako svým vlastním učiniti, vše vedle vůle své svobodné jak by se jim koliv líbilo a zdálo bez překážky mne, dědicův a budoucích potomkův mých i jednoho každého člověka. Jestliže by pak kdy takový grunt již svobodný k prodati od něho, Jiříka Lachnichta, dědicův a budoucích jeho, přijíti měl, tehdy předně pána panství rychnovského pobídnouti mají a pakli by pán panství rychnovského toho gruntu koupiti nechtěl, teprva bude moci Jiřík Lachnicht spolu s dědici a budoucími svými takový grunt prodati komu se dobře věděti a zdáti bude vedle vůle své svobodné. Však člověku městskému aneb robotnému a žádnému jinému, leč by pán panství rychnovského dobrovolně k tomu povolení dal.

Tomu na svědomí a pro lepší toho jistotu já svrchupsaný Eustachius Betengel z Nayenpergka pečet svou vlastní s dobrým svým rozmyslem sem k tomuto listu přitisknouti dal a rukou svou se v něm podepsal a pro budoucí pamět dožádal sem se urozených pana Jana z Vlkánova a na Solnici, pana Burjana Ledeckýho z Chroustovic a v městě Rychnově, že jsou též pečeti své dědicům a budoucím svým beze škody k tomuto listu přitisknouti dali. Kteréhož jest datum na Rychnově léta od narození

Syna božího tisícího šestistého třetího v sobotu po svatým Martině, to jest 15. dne Novembris.“

Jaroslav
Šůla

87

Privilegium je vzácným, ale typickým dokumentem k dějinám železářské kolonizace u nás,¹¹ o to vzácnějším, že o železářství v Podorlicku v předbělohorském období se doposud málo ví.¹² Z privilegia vyplývá, že Kryštof Betengl, který koupil rychnovské panství roku 1587, povolil koupit Jiřímu Lachnichtovi selský statek, mlýn (jeho budova dodnes, byť přestavovaná, stojí) a pilu a tato koupě spolu s úročními dávkami z tohoto gruntu a hamru byla roku 1602 zapsána do dnes asi ztracené či zničené purkrechtní knihy. Znamená to, že hamr tedy již roku 1602 existoval. Kdy vznikl, nemůžeme naprosto přesně říci; roku 1571 ještě nestál, v deskách zemských se při prodeji panství r. 1587 nepřipomíná¹³ a vypovídá-li soupis poddaných podle víry pravdu o stáří zapsaných, narodila se manželka Jiřího Lachnichta, Anna, roku 1581, čili grunt po Štěpánu Pašákovi kupoval Jiřík Lachnicht asi jako novomanžel, snad za věno své manželky, a to skutečně roku 1602 nebo opravdu jen nedlouho předtím. Existoval hamr před rokem 1602? Jistě stěží, anebo to byl zcela bezvýznamný podnik, spíše větší kovárna, poněvadž k jeho provozu by bylo zapotřebí většího počtu dělníků bydlících u hamru, ale o tom se nikde v dokumentu nemluví. Teprve Eustach Betengl dovolil r. 1603, aby Lachnicht směl šenkovat pivo i pro „*lidi ty, kteří by pro potřebu hamru přišli*“ a zároveň mu dovolil, aby „*pro řemeslníky všelijaký, kterýchž by tak potřeboval k hamru, chalupy*“ vystavěl. Pokud nejde pouze o potvrzení statutu quo — což můžeme spíše vyloučit než připustit — znamená tedy rok 1603 beze sporu počátek osídlení u hamru, a pravděpodobně i počátek činnosti hamru. A konečně — hamr je kladivo poháněné vodní silou. Tento železářský objekt mohl být vystavěn pouze na řece, tedy při mlýnu a pile, které spolu s gruntem po zemřelém Štěpánu Pašákovi Lachnicht koupil. Je tedy pravděpodobné, že výstavba hamru následovala až po koupi usedlosti. A poněvadž bývala právní praxe taková, že koupi gruntu následovalo brzké zaknihování i že výstavba a činnost hamru je v těsné závislosti na privilegiu umožňujícím provoz podniku, můžeme tedy opravdu s klidem říci, že vznik hamru musí spadat do prvních let XVII. století, nedlouho před 15. XI. 1603. Pak vyrostlo kolem tohoto železářského podniku, jehož základem mohla být větší kovárna, i osídlení. Na mapě z roku 1611 je již toto nakresleno — vidíme tam na dolním toku Říčky dvě chalupy s označením „*hamer*“.¹⁴

Osobní jméno Lachnicht je ovšem německého původu;

roku 1593 se připomíná Mattheus Lachnicht, šolc ve vesnici Verlorenwasser (Ponikwa) v Hrabství,¹⁵ roku 1598 byl konšelem v kladském městě Mittelwalde (Międzylesie) měšťan Adam Lachnicht,¹⁶ roku 1627 žil v Mittelwalde Adam Hans Lachnicht¹⁷ a roku 1628 v Habelschwerdtu (Bystrzyca Kłodzka) katolík Melchior Lachnicht.¹⁸ Jednomu z Lachnichtů z města Mittelwalde, snad Adamu Hans Lachnichtovi, patřil menší železářský podnik v Marienthalu v první polovině XVII. století,¹⁹ a další příslušník tohoto rodu, Jan Lachnicht, měl pronajatý hamr v Německé Čermné (Czermna).²⁰ Nebudeme zřejmě daleko od pravdy, budeme-li se domnívat, že Jiřík Lachnicht pocházel z této bohaté měšťanské a podnikatelské rodiny německé národnosti. Rovněž německé národnosti byla většina kvalifikovaných pracovníků v hamru — bývalo zvykem, že mistři přiváděli s sebou své krajany, kteří pak v huti nebo ve sklárně pracovali. Více o hamru, jeho majiteli a obyvatelích z let do třicetileté války zatím nemůžeme uvést, poněvadž žádné další podrobnosti nevíme. Ale i pozdější prameny jsou na zprávy chudé. Roku 1625 byl Jiřík Lachnicht již mrtev, hamr spravovala jeho pozůstalá manželka Anna starající se i o nezletilé sirotky. Zdá se, že určitou pomoc jí poskytoval Jan Neudeck, císařský „colmistr“ v rezervátních lesích rychnovských,⁸ nepochybně její bratr a syn výše uváděného Kristofa Neudecka. Dne 17. října 1628 zabili vojáci tři osoby — nějakou ženu z Petrovic, muže z Celného a jednoho ze synů Jiříka Lachnichta; byl nalezen na silnici do Mittelwalde nedaleko vesnice Freiwalde (Lesica).²¹ Majitel rychnovského panství, již Albrecht Libštejnský z Kolovrat, pak potvrdil roku 1645 novému hamerníkovi, také Jiříkovi, privilegium z roku 1603, které obdržel jeho předek, nepochybně otec.²²

Další zprávy spolu s popisem osady máme z let těsně po třicetileté válce. Podle soupisu poddaných podle víry, vyhotoveného na rychnovském panství 12. IV. 1651, byla Nebeská Rybná prakticky — až na několik výjimek — již čistě německou vsí, a „*Při hamru, kde se kosy dělají*“, žilo celkem 74 osob.²³ Jejich vyznání nebylo zcela v souladu se státním náboženstvím, ale rychnovský pan hrabě se na ně zřejmě chystal, jak vysvětluje z charakteristiky náboženského vyznání obyvatel usedlých při hamru: „*Jsou katoličtí bez někderé málo osoby, však bejti musejí*“ a „*Jsou katoličtí mimo někderou čeled, ale i ti k tomu se přidrží*“.

Hamerníku Jiřímu Lachnichtovi — jenž je zapsán jako nepoddaný, ale osobně svobodný člověk — bylo 40 let, jeho manželce Evě bylo 21 let. Pravděpodobně to byla již

jeho druhá manželka, poněvadž jim soupis přiznává pět dětí ve věku od 17 let (Barbora) do $\frac{3}{4}$ roku (Jan Jiřík — 39 týdnů). Domácnost sdílela ještě 70letá hamerníkova matka Anna Lachnichtová. O hospodářství se starali tři pacholci (Thobias Geissmiller, Kašpar Renner a Jan Kessler), dvě děvečky (Mariana Richterová a Eva Fincková), pohůnek Jiří Kopecký — asi jediný Čech na tomto gruntu — a pasačka Eva Urbanová.

Při hamru byli zřejmě zaměstnání čtyři řemeslníci-kováři: Adam Volckmer (měl manželku a dvě děti), Baltazar Gabriel (měl manželku a čtyři děti), Jiřík Gregor (manželka a dvě děti) a Jan Elssner (manželka a tři děti). Při jejich hospodářství se živili podruzi Jakub Funck s dcerou a Jan Urban s manželkou a třemi chlapci. Jako pomocné síly, byť příležitostné, byly v hamru zaměstnány další osoby, které jsou v soupisu označeny jako chalupníci či podruzi, bez bližšího určení a bez bližší charakteristiky zaměstnání: chalupník Thomas Meissboth (manželka a dvě děti), podruh Melichar Biber (manželka a syn), chalupník Valentin Hanysch (manželka a dvě děti), podruhyně Christina Hünnerová (a dcera), Jan Burck, chalupník Bartoň Ondřej (s manželkou), Rozina Vendlová (a dvě děti), vdova Kristina Leichterová (a tři děti), chalupník Václav Guttman (s manželkou a synem), chalupník Gabriel Czeipe (s manželkou), podruh Jan Metzer (s manželkou a synem), Christof Sper a Jiřík Wolf. Jak vysvítá již ze jmen, většina obyvatel sídlících u hamru byla německé národnosti, nepochybně pocházela z Kladska, ale český živel byl zastoupen rovněž.

Skrovnou obživu poskytovala těmto lidem — zřejmě kromě lesa — zejména práce v hamru či u sedláků v Nebeské Rybné, neboť berní rula z roku 1654 nás informuje, že žádný z obyvatel sídlících u hamru — kromě Jiřího Lachnicha a Adama Volkmera — nevlastnil pole. „Hammermeister“ Jiřík Lachnicht je zapsán mezi nebeskorybenskými sedláky a u jeho gruntu bylo také z celé vsi nejvíce polností: 90 strychů. Na zimu oséval 16 strychů, na jaro 40 strychů a zbytek polí leželo úhorem. Potahů choval 6 — zase nejvíce z celé Nebeské Rybné (zřejmě nejen proto, že měl tolik polí, ale asi i proto, že rozvážel po kraji výrobky svého hamru), krav 16 — opět nejvíce z celé Nebeské Rybné, 7 jalovic a jako jediný z celé vsi choval ovce, měl jich tehdy 40. Při statku byl v chodu mlýn o jednom kole.²⁴ Pila zapsaná není, tu vlastnil (nebo ji měl od Lachnicha pronajatou?) zahradník Jiřík Tazler z Nebeské Rybné.²⁵ Mezi rybenskými zahradníky je uveden jediný z řemeslníků pracujících u hamru, kovář Adam Folkmer, a sice jen proto, že choval 3 krávy a 3 jalovice;

nevlastnil však ani jediný strych polí.²⁶ Osídlení kolem hamru je pak v berní rule zapsáno takto: „*Při též vesnici (tzn. Nebeské Rybné — pozn. J. Š.) nachází se jedenácte chalup, v ni[ch]žto vejš jmenovaný Jiří Lochetnik, hammermeister, své dělníky chová. Chovají vespolek 15 krav*“.²⁷ Zda mezi tyto obyvatele byl zahrnut i již uváděný kovář Adam Folkmer, není jasné.

Údaj berní ruly dostatečně jasně ukazuje na bohatství Jiřího Lachnichta. Jeho výsadní postavení, které mu zajišťovalo potvrzené privilegium, velký statek a zřejmě prosperující hamr, se obráží např. ve faktu, že když se mu narodila dcera Brigita, byli jí za kmotry manželky hejtmanů rokytnického a vamberského panství, a dokonce i sám křtící nebeskorybenský farář.²⁸

Není úkolem tohoto pojednání — a ani nemůže být vzhledem k zúžené pramenné základně — líčit další osudy vlastníka hamru, jeho rodiny a celé osady. Jejich důležité rodinné události nalezneme v hojné míře v dochované matrice fary v Nebeské Rybné.²⁹ Urbář panství potvrzuje, že i nový majitel Rychnova, František Karel Libštejnský z Kolovrat, respektoval privilegium z roku 1603, poněvadž roku 1657 měl platit hamerník podle privilegia půlroční úrok 3 kopy 20 grošů 4 denáry míšeňské.³⁰ Ale další materiály zatím nejsou k dispozici, poněvadž fond Velkostatek Rychnov nad Kněžnou není doposud ve Státním archivu v Zámrsku uspořádán a v jeho písemnostech bude jistě dostatek zajímavých materiálů. Víme pouze to, že Lachnichtovi dědici roku 1688 hamr a statek prodali rychnovské vrchnosti.³¹ Nemůžeme však již říci, zda rychnovští Kolovratové nechali hamr zpustnout či pokračovali ve výrobě ve vlastní režii; zdá se však, že zanedlouho po odchodu Lachnichtů hamr přestal pracovat. Ať tak či onak — budoucí výzkum po zpřístupnění archivního fondu nám to jednou řekne. Rovněž by nám měl dát odpověď na důležitý okruh otázek spojených s provozem hamru: nevíme, co vše se v hamru — kromě kos — vyrábělo, jak velké území zásoboval hamr svou produkcí, zda zpracovával již přivezenou hroudu železa či zda byla — což je vzhledem k obdobným případům z ostatního území Čech velice pravděpodobné — u hamru také tavná pec; v tom případě je však nutno dát odpověď i na otázku, zda se zpracovávala místní ruda a kde docházelo k její těžbě.³²

Během XVII. a XVIII. století počet obyvatel v osadě Hamernici vzrůstal a ve třicátých letech XIX. století dosáhl čísla 195 obyvatel ve 27 domech; v osadě byl mlýn s pilou.³³ Nedošlo však již ke změně národnosti obyvatel vlivem jižních českých vsí v sousedství. Nebeská Rybná

posilovala němectví v Hamernici a Hamernice přispívala k němectví v Nebeské Rybné. Teprve po roce 1945 došlo ke změně národnostního profilu osady i vsi.

Jaroslav
Šůla

91

Dnes jsou opět celé Orlické hory, Nebeská Rybná a Hamernice — stejně jako před staletími — české a my nyní můžeme pravdivě zvážit postup a způsoby germanizace Orlických hor. Kritický a podrobný průzkum ukazuje, že germanizace byla mnohem pozdější než jak sudetoněmečtí vlastivědní pracovníci se snažili a snaží tvrdit. Ukázali jsme si to na příkladu Hamernice, osady, která je typickým příkladem osídlení vzniklého v důsledku železářské kolonizace.

¹ Viz můj programový článek klasifikující jednotlivé kolonizační vlny v předbělohorském období (**Šůla, Jaroslav**, Kolonizace Orlických hor a jejich podhůří na přelomu XVI. a XVII. století. Listy Orlického muzea V, 1970, str. 209–234).

² Gustav Hofmann neuvádí hamr v Kvasinách, ale ve Skuhrově, a to již k roku 1521 (**Hofmann, Gustav**, Soupis železných hutí a hamrů v Čechách v období feudalismu. Praha 1964, str. 73). O hamru, který asi vznikl z iniciativy majitele solnického panství, Benjamina z Vlkánova, a připomíná se k roku 1567, srv. spis ve Státním ústředním archívu v Praze, sign. SM S 88/6.

Pokud je Hofmannova zpráva k roku 1521 věrohodná, není nepravděpodobné, že jde o jeden a týž podnik — neboť Hamernice leží mezi Kvasinami a Skuhrovem — byť s přerušovanou činností.

³ **Profous, Antonín**, Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl I. Praha 1947, str. 515; **Ivan Lutterer**, Vývoj místních jmen a osídlení v povodí Orlic. Chocen 1969, str. 131, 142.

⁴ Srv. moje odmítnutí tendenčních Küsselových vývodů (**Šůla, Jaroslav**, K problematice studia dějin osídlení a pohybu národnostní hranice v Orlických horách. LOM IV, 1969, str. 92 ad., zejm. 94–101).

⁵ „Es ist naheliegend anzunehmen, dass mit der zeitweiligen Gewinnung von Eisenerz im Stollenbetrieb des Popelovberges auch der Betrieb des Sensenhammers im Dörflein Hammerdorf wirtschaftlich zusammenhängt, da beide Arbeitsstätten in der Gemarkung von Himmlisch-Ribnei sich befanden. Im Steuer-Kataster v. J. 1654, der sogenannten „Rolle“, ist im Königgrätzer Kreise auf der Herrschaft Reichenau die Ortschaft Hammerdorf mit einem Sensenhammer aufgeführt. Obwohl die Eintragungen darüber tschechisch sind, ist der deutsche Charakter dieser aus der 2. Hälfte des 16. Jahrhunderts stammenden Siedlung nicht anzuzweifeln, denn die Namen der hier sesshaften Chaluppner und Häusler sind deutsch, so wie der Name des Hammermeisters „Lachnitt“, der eine halbe Bauernstelle mit der Schankgerechtigkeit auf seinem Hause inne hatte. Im sogenannten „Theresianischen Kataster“ aus den Jahren 1713/14 erscheint der Sensenhammer in Hammerdorf als „eingegangen“ (**Küssel, Ferdinand**, Die deutsche Besiedlung des Adlergebirges. Heimat Adlergebirge, 1. Folge, 1954, str. 31).

Poznámky

Jak bude níže uvedeno, je Küsselův údaj nesprávný. V berní rule z r. 1654 není zapsána vesnice ani samota „Hammerdorf“ — toto místní jméno se tam na rychnovském panství ještě nevyskytuje. Jména chalupníků a domkářů v berní rule zapsaná patří obyvatelům Nebeské Rybné, nikoliv dělníkům z hamru; jejich jména známe ze soupisu poddaných podle víry z roku 1651. Lachnicht nevlastnil poloviční selský grunt, ale právě největší statek z Nebeské Rybné. Hamr pak vznikl, stejně jako osídlení u něho, až počátkem XVII. století (srv. níže), nikoliv již ve 2. polovině století XVI.

⁶ „Erwähnenswert ist, dass das grösste Bauerngut im Dorf mit 90 Strich und einer Mühle der Hammermeister Georg Lachnicht besass, der auch noch weitere 11 Chaluppen beim Dorfe hatte, die er für seine Arbeiter im Eisenhammer hielt. Ihm gehörten auch die 40 Schafe. Diese Häuschen bilden den Kern der späteren Ortschaft Hammerdorf im Tale am Klausebach, eine halbe Stunde südl. v. Ribnei gelegen“ (**Michalitschke, Ernst**, Gde. Himmlisch-Ribnei. In: Unsere Dörfer am Westhang des Gebirges. Heimat Adlergebirge, 5. Folge, 1966, str. 9).

⁷ SÚA Praha, Urbáře-odhady-inventáře, č. 83a (urbář z roku 1571), fol. 66–67; tamtéž, č. 83b (urbář asi z roku 1562), fol. 44'–45'.

⁸ SÚA Praha, SM W 17/7.

Tento dokument neznal Ivan Honl, který uvádí, že rychnovské panství mělo ve vesnici Hamerníci hamry doložené poprvé r. 1645 — srv.: **Honl, Ivan**, Minulost hospodářského podnikání v Orlických horách v zrcadle místopisné nomenklatury. In: Onomastické práce. Sborník rozprav k sedmdesátým narozeninám univ. prof. dr. Vladimíra Šmilauera DrSc. Uspořádali Ivan Honl, František Roubík a Jan Svoboda. Praha 1966, str. 34.

⁹ Christof Neudeck byl v letech 1579–1580, 1581–1614 držitelem svobodné rychty v Marienthalu (Niemojów). Ve svém úřadu císařského lesního písaře byl významným pomocníkem vrchního lesmistra Leonharda Veldthammera z Aussee, který řídil těžbu dřeva v komorních lesích v Kladsku, v Bystřických horách, a jeho splavení po Orlici do Čech. Od roku 1613 až do své smrti 28. XI. 1614 zastával Christof Neudeck funkci luteránského kazatele v Marienthalu. Byl pohřben v marienthalském kostele. Svobodnou rychtu pak vlastnili jeho synové, Wenzel (1614–1624) a Georg Neudeck (1624–1637).

¹⁰ Kryštof Betengl zemřel 24. července 1602. Rychnovské panství dědil bratr zesnulého, Eustach Betengl z Nayenperku.

¹¹ O dochovaných privilegiích pro hamerníky v Čechách viz: **Kořan, Jan**, Staré české železářství. Praha 1946, str. 37 ad. Obdobné privilegium obdržel 1. II. 1569 Hendrych st. z Regeru od Viléma Trčky z Lípy pro hamr v Olešnici (srv. **Dostál, Josef**, Z trčkovských časů. Od kladského pomezí, roč. XV, 1937–1938, str. 50–54, 67–70, zejména str. 50 a 68) a nepochybně i další hamerníci, i když se asi tato privilegia nedochovala.

¹² Spojitost hornické a hutnické kolonizace kladské s touto kolonizací v oblasti východního Hradecka, tj. Orlických hor a Králicka, je nesporná, stejně jako je nepopíratelná skutečnost, že hornictví a hutnictví v Kladsku bylo ovlivňováno z Čech.

Solidní přehlednou studii o počátcích dolování a zpracovávání kovů v Kladsku za feudalismu napsal **Gluziński, Wojciech**

(Zarys dziejów górnictwa i hutnictwa metali w Kłodczyźnie (XIV–XVII w.). Rocznik Ziemi Kłodskiej, IV–V, 1959–1960, str. 93–149).

Jaroslav
Šůla

93

Přehlednou práci o železářství v Orlických horách a Podorlicku publikoval **Láska, Jaroslav** (Nerostné bohatství Orlických hor a jeho těžba v minulosti. Hradecký kraj III, 1959, str. 296–304). Jeho článek neřeší danou problematiku vyčerpávajícím způsobem, ale je dobrým východiskem pro řadu dalších podrobných studií. Tento Láskův článek jsem doplnil řadou zjištění o železářství na Opočensku, Solnicku, Kyšpersku, Žambersku a Králicku v předbělohorském období (**Šůla, Jaroslav**, Kolonizace Orlických hor a jejich podhůří, LOM V, 1970, str. 219–223). Každý z těchto železářských podniků by si zasluhoval samostatnou studii, a rovněž celkové zpracování, které by odlišilo německou železářskou kolonizaci z Kladska od starší české, je nanejvýš potřebné pro poznání postupu osídlování regionu.

¹³ SÚA Praha, DZV 68, K 26–27'.

¹⁴ Mapa je uložena v SÚA Praha, Sbírka map a plánů, inv. č. 1625.

Srv. o ní: **Roubík, František**, Rukopisné mapy od 16. do poloviny 18. století ve Státním ústředním archivu v Praze. Sborník archivních prací, roč. XI, 1961, str. 144–145; **Šůla, Jaroslav**, Nejstarší mapy Orlických hor. LOM VI, 1971, str. 15 až 16; **Šůla, Jaroslav**, Několik zapomenutých českých hydronym z Orlických hor. LOM VI, 1971, str. 65–72.

¹⁵ **Skalitzky, A.**, Excerpte aus der handschriftlichen Chronik eines Habelschwerdters v. J. 1618. Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatkunde der Grafschaft Glatz, VII, 1887/88, str. 277–278.

Ale už roku 1550 tam žil nějaký Andreas Lachnicht (**Schulz, Václav**: Registra vejvovédní mezní úřadu nejvyššího purkrabství Pražského z let 1508–1577. Archiv český, díl XXX, Praha 1913, str. 166).

¹⁶ **Tschitschke, M.**, Geschichte der Stadt und Pfarrei Mittelwalde. Mittelwalde 1921, str. 45.

¹⁷ Tamtéž, str. 51.

¹⁸ **Skalitzky, A.**, Auszüge aus der Chronik eines Habelschwerdters bis 1622, nebst der Fortsetzung eines Oberlängners bis 1663. VfGHGG IX, 1889/90, str. 282.

¹⁹ **Michalitschke, E.**, – **Alliger, R.**, Die Rokitnitzer Erlitztal-dörfer. In: Erlitztal. Heimat Adlergebirge, 4. Folge, 1962, str. 85.

Roku 1631 tento podnik produkoval ocel. Srv.: **Gluziński, Wojciech**, Zarys dziejów górnictwa i hutnictwa metali, RZK IV–V, 1959–1960, str. 135. Gluziński tento údaj uvádí s odkazem na publikaci významného kladského historika (**Tschitschke, M.**, Geschichte der Pfarrei Rosenthal in der Grafschaft Glatz. Habelschwerdt 1907, str. 45) a dokonce připouští, že huť zpracovávající rudu z blízkých dolů ve vsi Peucker (Poniatów) a Stuhlseiffen (Rudawa) existovala již dávno před rokem 1631 a sice ve druhé polovině XVI. století (Zarys dziejów, RZK IV–V, 1959–1960, str. 120–121).

²⁰ StA Zámorsk, Vs Nové Město nad Metují, Registra hlavní na příjem a vydání peněz důchodův panství novoměstského... vše léta přítomného 1640.

Roční nájem z hamru činil tehdy 40 zlatých rýnských. Jan Lachnicht se na tomto hamru připomíná ještě roku 1668 – pokud ovšem nejde již o jeho syna (StA Zámorsk, Vs Nové Město nad Metují, Urbář z r. 1668).

Čermenský statek v Kladsku patřil v XVII. století majiteli novoměstského panství.

²¹ Skalitzky, A., Auszüge aus der Chronik eines Habelschwerdters, VfGHGG IX, 1889/90, str. 282.

²² StA Zámrsrk, Rodinný archiv Kolovratů, č. 1110 (v současné době je listina ztracená, cituji pouze na základě regestu v archívním inventáři).

²³ SÚA Praha, SM R 109/45 — č. 45: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, panství rychnovské, fol. 45–46.

²⁴ SÚA Praha, BR, inv. č. 11 (Hradecko — 2), stará sign. 12: Panství rychnovské, ves Rybná, fol. 907.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž, fol. 908.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ StA Zámrsrk, fond Matriky, sign. 107–1, fol. 10 (Matrika fary Nebeská Rybná od r. 1662).

²⁹ Tamtéž.

Namátkou uveďme např. fol. 4, 5, 8, 9, 11 (Eva Lachnicktová bývala často kmotrou novorozeňátku, zejména z hamru), 510, 511, 512, 514 (roku 1664 se ženíl Tobiáš Lachnicht), 877, 879, 881 aj.

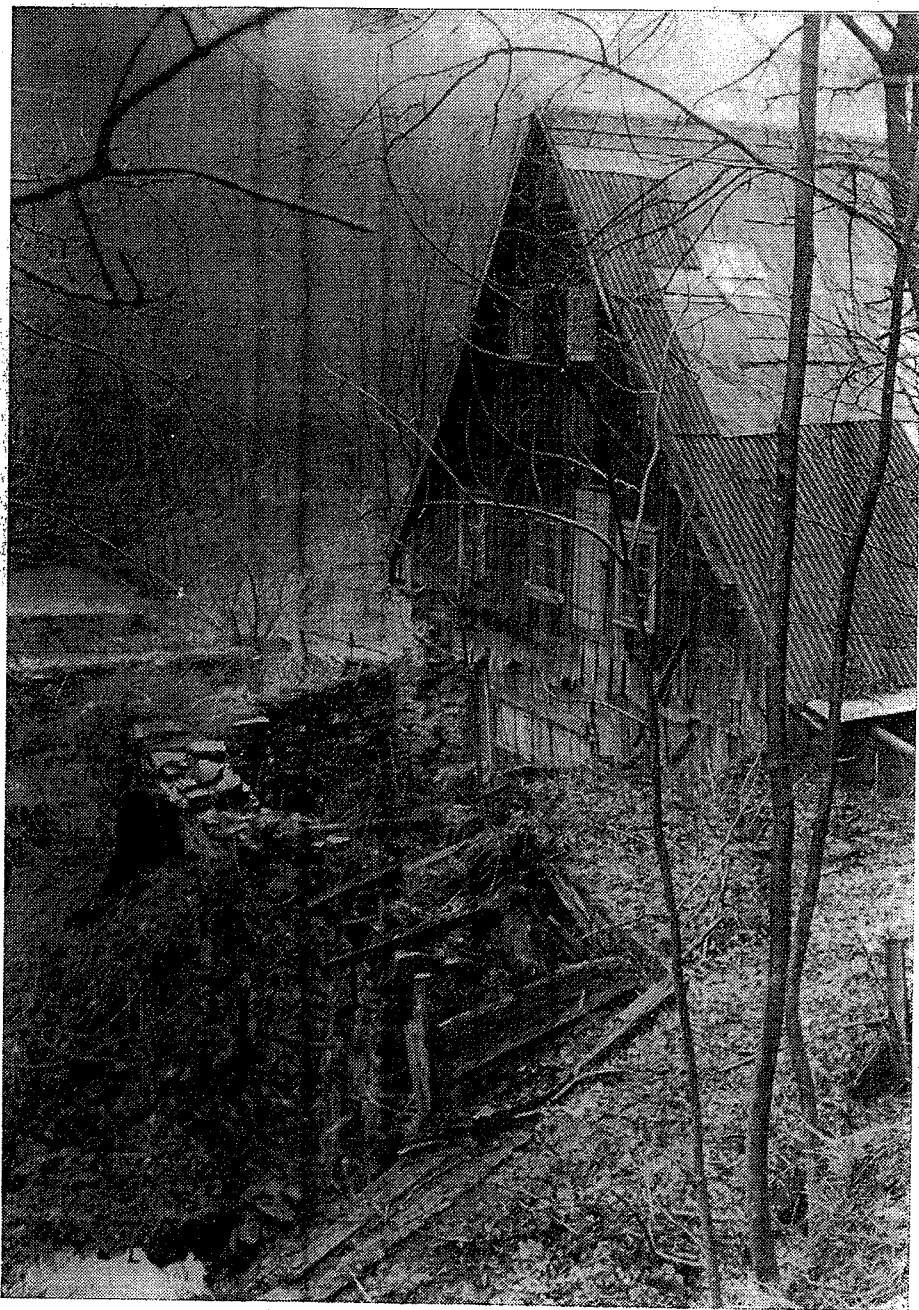
³⁰ StA Zámrsrk, Vs Rychnov nad Kněžnou, Urbarium der Herrschaft Reichenau pro Anno 1657 — ves Nebeská Rybná (fol. 25–29).

³¹ Láška, Jaroslav, Nerostné bohatství Orlických hor, Hradecký kraj III, 1959, str. 298.

³² Ruda se těžila v XVIII. století v okolí Zdobnice, kde se zpracovávala v hutích ve Zdobnici již před rokem 1775 (Láška, Jaroslav, Nerostné bohatství, Hradecký kraj III, 1959, str. 298; Sommer, Johann Gottfried, Das Koenigreich Boehmen; statistisch-topographisch dargestellt. IV. Prag 1836, str. 254).

Pravděpodobnější může být domněnka, že pro Lachnichtův hamr se těžila železná ruda v blízkosti Popelova; bude však třeba tuto domněnku, kterou víceméně jako fakt uvádí Ferdinand Küssel, prověřit a dokázat či odmítnout („In die 2. Hälfte des 16. Jahrhunderts gehen auch die ersten Schürfungen am Popelovberg bei Himmlisch-Ribnei zurück, die das letzemal während der Regierungszeit der Kaiserin Maria Theresia (1740/80) wiederholt wurden (wie ich aus eingesehenen Prozessakten beim Staatsarchiv in Prag entnehmen konnte). Sie führten aber zu keiner ergiebigen Ausbeute, bewirkten lediglich die Erweiterung der am Popelovberg bestehenden Ortschaft Popelov, im Volksmunde „s Popala“. Ein Stollenmund in der Höhe der Talsohle des Stiebnitzbaches oberhalb der Popelovmühle, vom Volke „Erzlooch“ genannt, erinnert an den versuchten Bergbau im „Reichenauer Gebirge“, wie damals der zur Herrschaft Reichenau gehörende Teil des Adlergebirges benannt worden ist“ — Küssel, F., Die deutsche Besiedlung des Adlergebirges, Heimat Adlergebirge, 1. Folge, 1954, str. 31).

³³ Sommer, Johann Gottfried, Das Koenigreich Boehmen, IV, str. 254.

*Hamernice
— starý mlýn
Foto Jiří Sulc*

*Hamernice
— základy
železářského
objektu
Foto Jiří Sulc*